

Kehitysvammaisten Tukiliiton lausunto

Uuden lain soveltamisalan lähtökohtana tulee olla YK:n vammaissopimuksen mukainen vammaisuuden sosiaalinen malli ja vammaisen henkilön määritelmä, joka kattaa laajasti erilaiset toimintarajoitteet ja toteuttaa yhdenvertaisuutta myös eri tavoin vammaisten ihmisten välillä. YK:n vammaiskomitea on todennut, että vammaisten ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävä lainsäädäntö voi olla tehokasta vain, jos sen sisältämä vammaisuuden määritelmä kattaa henkilöt, joilla on pitkäaikainen ruumiillinen, psykososiaalinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma.ⁱ

Sosiaalinen toimintarajoite on välttämätöntä säilyttää soveltamisalasäännöksessä, jotta esimerkiksi autismi- ja neurokirjon ihmiset sekä lievästi kehitysvammaiset ihmiset saavat vammaispalveluita niitä tarvittaessaan. Näiden ihmisten jääminen vammaispalveluiden ulkopuolelle olisi vammaissopimuksen vastaista syrjintää. Sosiaalisen toimintarajoitteen poistaminen soveltamisalasta olisi myös vastoin uudistuksen tavoitetta väliinputoajaryhmien huomioimisesta siten, että esimerkiksi kognitiivisista, neurologisista ja psyykkisistä toimintarajoitteista johtuviin tarpeisiin vastattaisiin nykyistä paremmin. Lain esitöiden mukaan soveltamisalassa on tästä syystä erikseen mainittu sosiaalinen ja psyykinen toimintarajoite.ⁱⁱ Sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteet kuuluvat YK:n vammaiskomitean soveltamiskäytännön perusteella vammaisuuden määritelmän piiriin, vaikkakin usein kattokäsitteen psychosocial disabilities alla. Sosiaaliset toimintarajoitteet huomioidaan yhtenä toimintakyvyn osa-alueena myös WHO:n laatimassa ICF-luokituksessa, eli käsite on tässäkin mielessä vakiintunut. Psyykkisten ja sosiaalisten toimintarajoitteiden huomiointi erikseen soveltamisalassa on niiden erojen vuoksi perusteltua.

Istuva hallitus hallitusohjelmassaan samoin kuin eduskunta uuden VPL:n voimaantulon siirron hyväksymisen yhteydessä hyväksymässään lausumassa ovat kiinnittäneet erityistä huomiota autismi- ja neurokirjon lasten ja nuorten palveluiden turvaamiseen. Kuten olemme pitkään käytännössä nähneet, sopivia palveluita heille ei kyetä turvaamaan, jos he eivät jatkossakaan pääse uuden VPL:n palveluiden piiriin silloin, kun he tässä laissa turvattuja palveluita tarvitsevat.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on tätä lakia käsitellessään todennut, ettei ”palveluiden eriyttäminen työikäisten ja työhön ylittäneiden välillä sinänsä ole välttämättä ongelmallista, kunhan eroille on hyväksyttävä peruste”.ⁱⁱⁱ Jos lain soveltamisalaan yritettäisiin tehdä ikääntymisrajaus, ikääntyvät ja iäkkäät vammaiset henkilöt sekä ikääntyneenä vammautuvat henkilöt eivät saa jäädä vammaispalveluiden ulkopuolelle. Rajaus ei saa johtaa esimerkiksi siihen, että eläkeiän saavuttaneet vammaiset henkilöt joutuisivat siirtymään usein lähes koko elämänsä käyttämistään vammaispalveluista vanhuspalveluihin, joissa ei yleensä pystytty vastaamaan esimerkiksi kehitysvammaisuudesta aiheutuviin erityistarpeisiin.

Lain soveltamisalan rajaamisella ainakaan sosiaalisten toimintarajoitteiden osalta ei varmasti voida vähentää laista aiheutuvia lisäkustannuksia, sillä jos tällaisia vahvoja toimintarajoitteita omaavat ihmiset jäävät vammaispalveluiden ulkopuolelle, he ohjautuvat myös tutkimustiedon valossa raskaampiin ja kalliimpiin palveluihin, kuten lastensuojelun sijaishuoltoon ja psykiatrisen erikoissairaanhoidon. Soveltamisalan tällaisella tarkentamisella ei siis voida mitenkään saavuttaa hallituksen tavoitetta uuden vammaispalvelulain lisäkustannusten rajaamisesta 100 MEUR / v. (valtiovarainministeriön uudelle VPL:lle nyky muodossaan arvioiman 136 MEUR / v. lisäkustannuksen sijasta). Säästäminen kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten, kuten autismi- ja neurokirjon lasten ja nuorten palveluista ei ylipäänsä ole ihmisoikeusveloitteidemme mukaista, kuten mm. YK:n lapsen oikeuksien komitea on katsonut.^{iv} Soveltamisalan rajaaminen tässä vaiheessa ei ole juridisesti kevyesti perusteltavissa, sillä vaikka uusi VPL ei ole tullut vielä voimaan, sen hyväksyminen on jo synnyttänyt valtiosääntöistä suojaa nauttavia, heikentämiskiellon piiriin kuuluvia perusteltuja odotuksia.

Uuden VPL:n palveluita koskevia säännöksiä ei tule avata, kun yksimielisesti hyväksytty laki on juuri ennen sen voimaantuloa hyvin poikkeuksellisesti avattu vielä tarkennettavaksi. Palvelupykälää on valmisteltu perusteellisesti ja tarkennettu vielä lain eduskuntakäsittelyn aikana, ja niiden avaaminen heikentäisi vammaisten ihmisten ja heidän perheidensä asemaa ja oikeuksia sekä vaarantaisi luottamuksen lainsäädäntö- ja palvelujärjestelmään. Lain mahdollinen tarkentaminen tulee rajata korkeintaan soveltamisalapykälään, eikä siihenkään tule tehdä sellaisia muutoksia, jotka vaarantavat eri tavoin vammaisten ihmisten yhdenvertaista pääsyä tarvitsemiinsa vammaispalveluihin. Vain huolellisen perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin pohjalta hyväksyttäviiä muutoksia voidaan tehdä.

Jos hyväksyttävää perustetta ja tapaa tarkentaa soveltamisalaa lähinnä jonkinlaisella ikääntymisrajauksella ei olisi löydettävissä, soveltamisalapykälään koskemattakin on nähdäksemme mahdollista esimerkiksi STM:n soveltamisohjein edistää uuden VPL:n soveltamista niin, että varmistetaan sen säilyminen vammaisten ihmisten palveluita koskevana erityislakina eikä sen nojalla aleta järjestää palveluita laajasti ikääntyneille ihmisille. Näin ei ole nykyisenkään lainsäädännön aikana ei ole tapahtunut, vaikka voimassa olevassa vammaispalvelulaissa on ikääntymisrajaus vain henkilökohtaisessa avussa.

Tampereella 30.11.2023

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Tanja Salisma
juristi

Saara Kokko
juristi

Lisätiedot: tanja.salisma@tukiliitto.fi & saara.kokko@tukiliitto.fi

ⁱ CRPD/C/CG/6, kohta 73 b.

ⁱⁱ HE 191/2022 vp., s. 125

ⁱⁱⁱ PeVL 79/2022 vp, s. 5

^{iv} ks. esim. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 19, kohta 31.